

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01.05.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 19.08.2025

Dere, İ., Usta, O. (2025). Bulgaristan'da “Soya Dönüş” Sürecinde (1984–1989) Asimilasyonun Temsili: Belene Dizisi Üzerinden Göstergebilimsel Bir İnceleme. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(26), 173-193. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1688385>

BULGARİSTAN'DA “SOYA DÖNÜŞ” SÜRECİNDE (1984–1989) ASİMİLASYONUN TEMSİLİ: BELENE DİZİSİ ÜZERİNDEN GÖSTERGEBİLİMSSEL BİR İNCELEME

İlker DERE¹ Onur USTA²

ÖZ

Bu çalışma, 1984–1989 yılları arasında Bulgaristan'da Komünist rejim tarafından Türklere yönelik yürütülen asimilasyon politikalarının, TRT yapımı Belene dizisi (1989) üzerinden görsel ve simgesel göstergelerle nasıl temsil edildiğini incelemektedir. Göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle yürütülen araştırma, dizide yer alan karakter, mekân, kostüm ve nesnelerin birey-devlet, kimlik-baskı ve direniş-itaat ikilikleri bağlamında nasıl anlamlar taşıdığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. İncelemede; sürgün, dil yasağı, isim değiştirme, dinî baskılar ve kamusal aşağılamaların görsel düzlemde nasıl inşa edildiği analiz edilmiştir. Özellikle sahnelerde kimlik temelli baskıların temsili ön plana çıkarken, Bulgar bir balıkçının Türk esirlere yardım ettiği sahne, bireysel etik ve vicdanı merkeze alan nadir karşı-anlatı örneklerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Belene dizisinin, söz konusu dönemin baskıcı uygulamalarını görsel hafıza aracılığıyla aktardığını ve toplumsal bellek açısından önemli bir kaynak işlevi gördüğünü sonucuna varılabilir. Son olarak, Belene dizisinde baskıların ve zulümlerin canlı bir biçimde sunulmasının, o dönemde Bulgaristan Türklerine yönelik sistematik asimilasyonun sonlandırılması için kamuoyu oluşturmada etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Asimilasyon Politikaları, Belene Dizisi, Göstergebilim, Bulgaristan Türkleri.

THE REPRESENTATION OF ASSIMILATION DURING THE “REVIVAL PROCESS” (1984–1989) IN BULGARIA: A SEMIOTIC ANALYSIS THROUGH THE BELENE TV SERIES

ABSTRACT

This study explores how the assimilation policies implemented by the Communist regime in Bulgaria against Turks between 1984 and 1989 were represented through visual and symbolic indicators in the TRT-produced Belene series (1989). Utilizing a semiotic analysis approach, the research examines how characters, settings, costumes, and objects in the series convey meanings within the dichotomies of state vs. individual, identity vs. oppression, and resistance vs. obedience. The visual construction of forced deportation, language bans, mandatory name changes, religious suppression, and public humiliation is analyzed in detail. While identity-based oppression is particularly prominent in the scenes, the scene in which a Bulgarian fisherman helps Turkish prisoners has been considered one of the rare counter-narratives that focuses on individual ethics and conscience. In this respect, it is concluded that the study suggests that Belene functions as a critical audiovisual artifact that reflects the oppressive practices of the era, contributing significantly to collective memory. Lastly, the vivid portrayal of repression and persecution in the Belene series was effective in mobilizing public opinion to end the systematic assimilation of Turks in Bulgaria at the time.

Keywords: Assimilation Policies, Belene Series, Semiotics, Turkish Minority in Bulgaria.

¹ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, dr.ilker.dere@gmail.com., <https://orcid.org/0000-0003-0993-7812>

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, onuurusta@gmail.com., <https://orcid.org/0009-0003-2234-0751>

Giriş

Türkler, Hunlardan beri Karadeniz çevresini ve Balkanlar'ı bir yerleşim alanı yapmışlardır. Bunun yanında Bulgaristan'ın Bizans'ın hâkimiyetinde olduğu dönemde (1018-1185) Karadeniz'in kuzeyinden Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar gibi birçok Türk kavmi Balkanlar'a geçmişlerdir. Ayrıca XIII. yüzyılda Anadolu Türklerinin Balkanlar'da akınları başlamış ve zamanla Osmanlı Türkleri yarımada'ya sağlam bir şekilde yerleşmişlerdir. Özellikle Birinci Kosova Savaşı'ndan sonra (1389) Balkan devletlerinin mukavemeti tamamen yitirmiş, Tuna ve Vidin'i de içine alan tüm Bulgaristan toprakları Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir (İnalçık, 1992).

Yaklaşık 500 yıllık süreci kapsayan dönemde kullanılan “Bulgaristan Türkleri” tanımlaması, bölgenin Edirne ve Tuna vilayetlerinde (Tırnova, Sofya, Vidin, Rusçuk ve Varna) yaşayan Türkleri ifade etmektedir (Şimşir, 2012, s. 17). Bu hâkimiyet döneminden sonra Bulgaristan'daki Müslüman-Türk topluluğun azınlık durumuna düşmesindeki dönüm noktası, Rusya'nın Akdeniz'e inme politikası kapsamında Balkan ülkeleri üzerindeki nüfuzunu artırma girişimleridir. Bu kapsamda Türklerin Bulgaristan'da azınlık haline gelmesi üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşama, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra 1878 Berlin Antlaşması'yla Tuna vilayetinde Bulgaristan Prensliği'nin kurulmasıdır. Bu süreç, Osmanlı'yı Balkanlar'dan atmak için Rusya'nın Bulgar milliyetçileriyle iş birliği neticesinde Nisan 1876'da isyan çıkarmasıyla başlamıştır. Osmanlı'nın isyanı sert bir şekilde bastırmasının ardından Rusya, Avrupa devletlerinde propaganda yaparak, Balkanlar konusunda İstanbul'da bir konferans yapılmasına öncülük etmiştir. 1876 yılındaki konferansta başkentleri Tırnova ve Sofya olan iki özerk Bulgar devletinin kurulması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Hristiyan halkın durumunu düzeltecek reformlar yapması kararlaştırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu kararları reddetmesiyle 24 Nisan 1877 tarihinde Rusya Osmanlı'ya savaş (93 Harbi) açmıştır. Osmanlı kuvvetlerinin savaşı kaybetmesi üzerine 3 Mart 1878 tarihinde Rusya ile Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Rusya'nın büyük kazanımlar elde etmesini, Bulgaristan'ı Balkanlar'da adeta bir karakolu haline getirmesini ve güç dengelerini kendi lehine değiştirmesini kabul etmeyen Avrupalı devletler, 13 Haziran 1878 tarihinde Berlin Konferansı'nı toplamışlardır. Konferans sonunda Bulgaristan'ın vergiye tabi özerk bir yönetim olması ve Edirne vilayetinin Filibe (Plovdiv) ve İslimye sancaklarında Doğu Rumeli vilayetinin kurulması kararlaştırılmıştır (Dayıoğlu, 2005).

93 Harbi'nden (1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonra Bulgaristan Prensliği'ndeki Türk azınlık için zor zamanlar başlamıştır. 1878 Berlin Antlaşması ile Bulgaristan Türklerinin temel hak ve özgürlüklerinin birçok ülke tarafından uluslararası anlamda koruma altına alındığı taahhüt edilmesine (Dayıoğlu, 2005) rağmen 1878 yılında Tuna vilayetinde Bulgar devletinin kurulduğu günlerden itibaren Bulgaristan'dan ilk büyük Türk göçü başlamıştır. Etnik dengeyi Bulgarların lehine değiştirmek için 93 Harbi sırasında bir milyona yakın Rumeli Türkü yerlerinden edilmiş, göçe zorlanmış ve geride bıraktıkları mallar yağmalanmıştır (Şimşir, 2012, s. 200-201). Bulgarlar, bunlarla yetinmemiş, Türklere kitlesel katliamlar ve sürgünler uygulamışlardır (Hacısalıhoğlu, 2020, s. 11).

Türklerin Bulgaristan'da azınlık haline gelmesinin ikinci aşaması, Bulgaristan Prensliği'nin Edirne vilayetinin Filibe (Plovdiv) ve İslimye (Sliven) sancaklarında yarı özerk

statüde olan Doğu Rumeli vilayetinin, 1885'te Bulgaristan Prenslüğince ilhak edilmesiyle gerçekleşmiştir. 1878-1908 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olarak vergi veren Bulgaristan Prenslüğü, imparatorluktaki iç ve dış sorunlardan faydalanarak 22 Eylül 1908 tarihinde hem krallığını hem de bağımsızlığını ilan etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, 19 Nisan 1909 tarihinde İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi'ni imzalayarak Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımıştır. Protokole Müslüman-Türk azınlığın haklarını düzenleyen bir sözleşme de eklenmiş ve bu Müslüman-Türk azınlıkla ilgili ilk ikili antlaşma olmuştur (Dayıoğlu, 2005).

Türkleri azınlık haline getiren üçüncü aşama, Bulgaristan'ın Balkan Savaşları (1912-1913) sonunda Batı Trakya ve Rodoplar bölgesindeki 9 Türk şehrini topraklarına katmasıdır. Bu süreçten sonra Türklerin eğitimi ve okulları büyük zarar görmüştür. Ayrıca sistematik katliamlardan kaçan yüzbinlerce Türk Anadolu'ya göç etmiştir. Nihayet 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul'da Türk azınlığıyla ilgili hükümleri içeren İstanbul Antlaşması imzalanmıştır (Şimşir, 2012, s. 17).

Öte yandan Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ve Bulgaristan müttefik olarak yer almıştır. Türkiye, 1919'da Millî Mücadele'yi yürütürken, Bulgaristan'da Aleksandar Stamboliyski liderliğindeki Çiftçi Partisi seçimi kazanmıştır. Bu dönemde ilk defa bir Bulgaristan hükûmeti (1919-1923), Türklere karşı görevleri olduğunu kabul etmiş, bundan dolayı Türkler biraz olsun rahat yaşamıştır. Ayrıca savaş sonunda Bulgaristan'la imzalanan Nöyyi (Neuilly) Antlaşması'nda “Azınlıkların Korunması” adlı alt başlık yer almıştır. Bu gelişmelere paralel olarak Şumnu Nüvvap Okulu (Medresetü'n-Nüvvâb) 1922-23 öğretim yılında açılmıştır (Şimşir, 2012). Ancak bu olumlu gelişmeler çok uzun soluklu olamamıştır. 1923 yılında Bulgar Çiftçi hükûmeti, bir darbeye yıkılmış ve yerine geçen Bulgar hükûmetleri “faşist” (Kosaşki, 1980) olarak nitelendirilmiştir. Bu tanımlamaya uygun bir şekilde davranan bu yönetimler altında Türklerin eğitim hakları önemli ölçüde sınırlandırılmıştır (Şimşir, 2012). Ayrıca 1925 yılında imzalanan İkamet Sözleşmesi'nde Türkiye ve Bulgaristan, karşılıklı olarak göçmek isteyenlere zorluk çıkarmayacakları konusunda anlaşmışlardır (Hakov, 2020, s. 27). 1923-1939 yılları arasında yılda ortalama 17 binden fazla kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye ulaşabilmiş (Şimşir, 2012), İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu kaos ortamında göçler neredeyse durma noktasına gelmiş ve 1941-1949 yılları arasında yalnızca 14.390 kişi Türkiye'ye göç edebilmiştir (Ağanoğlu, 2013).

Komünist Dönemde Türklerin Durumu (1944-1989)

1944'te Bulgaristan'da iktidara gelen Komünist rejim, zorunlu göç ve Türkiye ile yapılan anlaşmalarla Türk nüfusundan kurtulmayı ve Bulgaristan'da kalan Türklerin Bulgar kültürüyle bütünleşmesini sağlamayı amaçlayan iki aşamalı bir strateji takip etmiştir (Eminov, 2002). Bu strateji, bir anda uygulanmamıştır. Öncelikle Komünist rejim, azınlıklara haklarını iade edeceğini taahhüt etmiştir (Demirhan, 2019a, s. 255). Ancak bir süre sonra homojen bir ulus yaratma gayesiyle hareket eden Bulgar hükûmeti, Türkler, Pomaklar ve diğer Müslüman grupları hedef almıştır (Tekin & Altunsoy, 2019). Bu gruplar içerisinde sosyalist tek ulus projesinin önündeki en büyük engel, dinî inançları ve millî bilinçleri güçlü olan Türkler olmuştur. Bunun için zorla asimilasyon ve Türk nüfusunu eritme stratejileri takip edilmiştir (Progonati, 2020, s. 53). O dönemde Türkiye ve Bulgaristan, farklı bloklarda yer almıştır. Ayrıca Türkiye, Kore Savaşı'nda ABD yanlısı olduğu ve komünistlere karşı asker gönderdiği

için Sosyalist yönetim, Türkiye’ye göçleri arttırarak bir bedel ödetmek istemiştir. Böylece Türkiye’ye göçler arttıkça kriz derinleşecek ve Türkiye zor durumda kalacaktır (Korkmaz & Öztürk, 2017). Bu amaçla rejim, 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye’ye bir nota göndererek üç ay içerisinde 250 bin Türkü kabul etmesini istemiştir (Progonati, 2020, s. 53). Sınırları açmak durumunda kalan Türkiye’ye 155 bin civarında Türk zorla göç ettirilmiştir (Popovic, 1995). Ayrıca 1956 yılında Komünist Parti’nin yaptığı geniş çaplı toplantı sonucunda azınlıkların haklarının sınırlandırılmasına karar verilmiştir (Demirhan, 2019a, s. 255). Bu bağlamda, Bulgar hükûmeti sert baskı politikalarıyla Türk eğitim sistemini ortadan kaldırırken Türkiye, 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi öncesinde ve sonrasındaki iç siyasi çalkantılar, koalisyon hükûmetleri ve Kıbrıs sorunu gibi sebeplerden dolayı Bulgaristan’daki Türk azınlıkla yeterince ilgilenememiştir (Şimşir, 2012, s. 262). Aşamalı bir şekilde baskılar devam ederken 1969-1978 yılları arasında “Yakın Akraba Göçü” (22 Mart 1968) gerçekleşmiştir. Kapsamı dar olmasına rağmen Türkiye’ye serbest statüsünde 120-130 bin arası göçmen gelmiştir (Hacıoğlu, 2020, s. 45). 1972 yılından itibaren baskılar yoğunlaşırken Bulgarlar, isim değiştirmeye 1972 yılında Pomaklardan başlamışlardır (Hakov, 2020, s. 29). Bu olayları takip eden yıllarda, 1984’e kadar, çeşitli azınlık grupları sindirme politikalarına devam etmişlerdir.

Türkleri Bulgarlaştırma Politikaları (1984-1989)

Türlere karşı kademeli olarak yürütölen asimilasyon çalışmaları, 1984 yılında her alanda sistematik bir hale bürünmüştür. 1989 yılına kadar devam eden ve Türkleri Bulgarlaştırma amacını güden bu süreç, “Yeniden Doğuş” ya da “Soya Dönüş” olarak adlandırılmıştır (Demirhan, 2019b, s. 487; Eminov, 1999, s. 32; Parla, 2019, s. 9). Bulgaristan Türklerinin zorla İslamlaştırıldığını, dolayısıyla “Soya Dönüş”le özlere döneceklerini iddia eden Bulgar Komünist yönetimi (Kayapınar, 2012, s. 110), asimilasyon sürecinde Türklerin camilere gitmelerini yasaklamış ve geleneksel İslamî kıyafet giymelerini engellemiştir. Ayrıca çocuklarını sünnet ettirmelerine ve mevlit okutmalarına izin verilmemiş, vefat eden bir kişi tıpkı Hristiyan geleneklerinde olduğu gibi kıyafetleri ile defnedilmiş ve mezar taşına Bulgarca isim yazılmıştır (Ağanoğlu, 2013). Bu uygulamaların yanında Bulgar basınında İslamî inanç ve uygulamalar (namaz, kurban kesme vb.); irtica, antimodern davranışlar ve din fanatizmi olarak sunulmuştur (Eminov, 2003a, s. 8).

Bunların yanında devlet dairelerinde ve resmî kurumların tamamında Türkçe konuşmak yasaklanmış, sokakta Türkçe konuşanlara para cezası verilmiş, karşı çıkan kişiler karakollara götürölüp Bulgar yetkililerin keyfî uygulamalarına maruz bırakılmıştır (Ağanoğlu, 2013). Homojen bir millet arzusunda olan komünist Bulgar rejim için, Türkçe konuşma yasağı asimilasyonun olmazsa olmaz uygulamalarından birisiydi. Fakat her yerde kontrol edip ceza kesmek mümkün olmadığı için bazı bölgeler hariç Türklerin kendi aralarında Türkçe konuşmalarına izin verilmek mecburiyetinde kalınmıştır. Bunların yanı sıra Türkçe müzik, basın-yayın ve radyolar yasaklanmıştır (Lütem, 2012, s. 146).

Asimilasyon sürecindeki en büyük olay, 1984 yılının aralık ayında başlayan Türkçe isimlerin Bulgarlaştırılması olmuştur (Demirhan, 2019c). Bulgaristan hükûmeti, yalnızca azınlık Türk vatandaşların isimlerini değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Türkçe yer isimlerini de değiştirmiştir (Lütem, 2012, s. 147). Öte yandan Bulgar rejimi, asimilasyon ve yoğun baskılara tepki gösterenleri ve direnenleri cezalandırmış, hapse atmış ve bazılarını öldürmüştür. Hatta

direnen herkesi Türkiye adına çalışan casus ilan etmiştir (Zafer, 2010). Bu sebeple baskılar ve asimilasyon politikaları şiddetini gittikçe arttırmış, buna istinaden çeşitli köy ve kasabalarda Türk vatandaşlar eylemler yapıp dernekler kurarak direnişe başlamışlardır. Direniş ile karşılaşan Bulgar yönetimi, 1985 yılında bazı Türkleri Belene Kampı'na göndermiş ve çeşitli işkencelere maruz bırakmıştır (Ağanoğlu, 2013). Tuna Nehri üzerinde bulunan Belene Adası'ndaki hapishane niteliğinde kampta işkencelerin (Gündüz, 2021) yanı sıra Türk esirler Komünist rejim tarafından kanalizasyon, hamallık, inşaat ve tarım gibi ağır işlerde çalıştırılmışlardır (Demirhan, 2020; Türker, 2004). Bir yandan da rejim, Türkiye'ye gidişin mümkün olmadığını Türklere dayatarak asimilasyonu kabul etmeye zorlamıştır.

1989 Bulgaristan Büyük Göçü

Bulgaristan'daki Türklere yapılan baskılar ve isim değiştirme politikası, Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. Birçok büyük şehirde protesto yürüyüşleri ve mitingler düzenlenmiştir. Türkiye'nin verdiği nota Bulgaristan tarafından iç işlerine müdahale olarak algılanmış ve göç anlaşması teklifi reddedilmiştir. Bunun yanında Türkiye, çeşitli uluslararası kurumlarda Bulgaristan'ı protesto etmiştir (Yıldırım, 2020, s. 67-68). Bu arada Türkiye'nin muhalefet partileri de duruma tepkisiz kalmamıştır. Hatta hükûmetin temkinli tavırlarını eleştirmiş ve daha ciddi adımlar atılması gerektiğini dile getirmişlerdir (Demirhan, 2019a). Aynı zamanda Türk spor tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Naim Süleymanoğlu da asimilasyon politikalarının hedefi olmuş ve ismi "Naum Şalamanov" olarak değiştirilmiştir. Naim Süleymanoğlu, bu baskılardan kurtulmak için 1986 senesinde Avustralya'daki olimpiyat oyunları sırasında Türk Büyükelçiliğine sığınarak Türkiye'ye iltica etmiştir. Böylece tekrar eski ismine kavuşan "Naim Süleymanoğlu", Bulgaristan'ın Türklere yaptığı zulümleri birinci ağızdan tüm dünyaya anlatarak direnişin sembolü olmuştur (Dere ve Akkoç, 2025). Ayrıca 1989 yılının bahar aylarında, Türklerin hakları ve Türk isimlerinin geri alınması için birçok hükûmet karşıtı gösteri organize edilmiştir (Eminov, 2003b, s. 7). Bu gelişmeler ve baskılara daha fazla direnemeyen Bulgar yönetimi, nihayet 29 Mayıs 1989 tarihinde Jivkov'un televizyonda yaptığı konuşmanın (Balgöç Genel Merkez, 2021) ardından sınır kapılarını açmış ve Türkiye'ye yönelik kitlesel büyük zorunlu 89 göçü başlamıştır. 1989 yazında, aralarında Pomaklar (Bulgarca konuşan Müslümanlar) da dahil olmak üzere yaklaşık 360.000 Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye sürülmüştür (Kamusella, 2018).

Tomasz Kamusella'ya (2020) göre; 1989'da Bulgaristan'daki Türklerin zorla göç ettirilmesi, aslında Soğuk Savaş Avrupa'sının en büyük etnik temizlik eylemiydi. Ancak o dönemde "etnik temizlik" terimi henüz kullanılmadığı için bu olay uluslararası hukuk ışığında "nüfus transferi" olarak değerlendirilmiştir. 1990'lara kadar nüfus transferleri yasal kabul edilse de Yugoslavya savaşlarındaki vahşet sonrası bu tür uygulamalar "etnik temizlik" olarak tanımlanarak suç sayılmıştır. Kullanılan resmi ve akademik dil, olayın gerçek doğasını gizleyerek bunu hatalı biçimde "göç" olarak sunmaktadır. Benzer şekilde, bu etnik temizlik için komünist propaganda diliyle kullanılan "Büyük Gezinti" (Big Excursion) gibi örtücü bir ifade de olayın trajik niteliğini aldatıcı biçimde reddetmektedir. Hâlbuki 2012 yılında Bulgaristan Parlamentosu, bu olayı asimilasyona zorlama ve etnik temizlik olarak kabul etmiştir. Ancak 1989 Etnik Temizliği hem Bulgaristan'da hem de Türkiye'de akademisyenler ve politikacılar tarafından ihmal edilmiştir. Aslında görsel basında da durumun farklı olduğunu söylemek zordur.

Bulgaristan'daki Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikalarının Görsel Basına Yansımaları

Bulgaristan'da 1984-1989 yılları arasında Türklere uygulanan asimilasyon politikaları; yazılı, işitsel ve görsel basında sınırlı şekilde yer bulmuştur. Bu kapsamda çekilen diziler, belgeseller ve filmlerden bahsetmek mümkündür. Bu örnekler arasında; TRT yapımı "*Yeniden Doğmak*" (TRT Nostalji, 2024) ve "*Belene*" (TRTTÜRK, t.y.) adlı dizilerle TRT yapımı "*Belene 1989*" (TRT Belgesel, 2020), BBC Türkçe yapımı "*Bulgaristan Türklerinin Zorunlu Göçü*" (BBC News Türkçe, 2019) ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Medya Merkezi yapımı "*89 Yazı*" (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Medya Merkezi, 2019) adlı belgeseller bulunmaktadır. Bunlar arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler devam ederken "Bulgar Zulmü" (1985) filminin yanı sıra "Yeniden Doğmak" (1987) ve "Belene" (1989) dizileri (Öztaş ve Demir, 2023) tarihi kayıt olma niteliği de taşımaktadır. Bu eserler içerisinde yalnızca "Yeniden Doğmak" adlı dizi, Öztaş ve Demir (2023) tarafından göstergebilim açısından çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda, dizinin yaşanan göçlerle eşzamanlı olarak yayımlanmasının, baskıların görsel materyaller aracılığıyla görünür kılınarak kamuoyu oluşturulmasına katkı sağladığı; görsel medyanın sunduğu anlatım gücü sayesinde sözle ifade edilemeyen toplumsal belleğin aktarımının mümkün olduğu ve tüm bunların dizinin diplomatik düzeyde de sonuç alınmasına hizmet ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca yine göçlerin devam ettiği bir dönemde Bulgaristan'ın yaptığı zulümlere karşılık devletin resmî kanalı olan TRT, hem politik tanıklık (ya da tarihi bir kayıt) hem propaganda unsuru olarak Belene dizisini çekmiştir. Bulgaristan'ın göç kapısını açmasında bu yapımların etkisini olduğunu söylemek mümkündür. Belene dizisi, Yıldız (2024) tarafından konusu ve kullanılan müziklerin temaya etkisi açısından incelenmiştir. Bu çalışmada ise Bulgaristan'da 1984–1989 yılları arasında Komünist rejim tarafından Türklere yönelik yürütülen asimilasyon politikalarının, TRT tarafından 1989'da yayımlanan Belene dizisi üzerinden görsel ve simgesel göstergelerle nasıl temsil edildiğini incelemek amaçlanmıştır. Belene dizisinin verdiği mesajları göstergebilim açısından ilk kez değerlendirecek bu çalışma, Cumhuriyet döneminde Balkanlardan Türkiye'ye göçler konusundaki literatüre farklı bir yorum ve anlam katacaktır.

Yöntem

Bu çalışmada Belene dizisi göstergebilim yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Göstergebilim, göstergelerin türleri, anlam taşıma yolları ve insanlarla ilişkilendirme biçimlerini araştırmaktadır (Fiske, 2003). Göstergeyi oluşturan kavramlar, gösteren ve gösterilendir (Barthes, 1993). Görünen anlamın ötesine geçerek derin anlamı ortaya koymayı hedefleyen göstergebilim, göstergeler üzerinden çözümler yaparak anlam değişimlerini ve mesajları incelemektedir. Bu çözümler, öznel bir okumadan yola çıkmasına rağmen kültürel kodlara dayandığı için objektiflik de içermektedir (Civelek & Türkay, 2020, s. 774). Bunun için anlamı tam olarak kavrayabilmek için yalnızca dilsel unsurlar değil, dil dışı göstergeler de incelenmelidir. Göstergelerin bağlama göre açık ya da gizli anlamlar içerebilme olasılığı göz önünde bulundurularak onların çeşitli boyutlarını incelemek gerekmektedir (Vatandaş, 2021, s. 1065). Bu bağlamda Belene dizisinin bölümlerindeki görsel içerikler sunulurken ne tür görsel ve işitsel mesajlara yer verildiği incelenmiştir. Bunun için gösterge, gösteren, gösterilen, karakterler ve nesneler arasındaki bağlantılar açıklanmış ve yorumlanmıştır. Ayrıca 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan'da Türklere yönelik yapılan asimilasyon politikalarının

yansımalarını değerlendirmek için içerik analizi (Birel ve Çevik, 2020) kullanılmıştır. Göstergebilim yöntemi ve içerik analizi yöntemlerinin birlikte kullanılarak Türk tarihinde büyük bir zulüm, bazılarına göre soykırım olarak anılan bu acılı sürecin bir televizyon dizisinde nasıl temsil edildiği ortaya koyulmuştur.

Dizinin Konusu

1989 yılında TRT tarafından yayımlanan ve dört bölümden oluşan Belene dizisi, Bulgaristan'da 1984-1989 yılları arasında Komünist rejimin Türk azınlığa yönelik baskı ve asimilasyon politikalarını; bu süreçte Belene Adası'na sürgün edilen Türklerin karşılaştığı insan hakları ihlallerini ve Belene Kampı'nda yaşanan sorunları konu almaktadır.

Dizinin Künyesi

Senarist: Avni Özgürel
Yönetmen: Hüseyin Karakaş
Yapımcı: İbrahim Başar
Kamera: Colin Mounier
Bölüm Sayısı: 4
Yapım Şirketi: TRT
Yayın Tarihi: 1989
Başrol Oyuncuları: Mehmet Aslantuğ, Selda Özer, İsmet Üstekin, Orçun Sonat, Salih Kalyon, Yaman Tarcan, İhsan Devrim (Yıldız, 2024, s. 70-71).
Erişim Kaynağı: YouTube

Bulgular

Bu bölümde Belene dizisi göstergebilim açısından çözümlenmiş ve sırayla sunulmuştur.

1. Bölümün Çözümlenmesi

Bu bölümde asimilasyon sürecine yönelik uygulamalardan dört kesit değerlendirilmiştir.

Görsel 1. Parti Görevlisi İsmail Amirov ile Görüşürken (Dakika 17:36).

Tablo 1

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2	Nesne 1	Nesne 2	Nesne 3
Gösteren	Parti Görevlisi	İsmail Amirov	Georgi Dimitrov’un Portresi	Takım Elbise	Sade Kıyafet
Gösterilen	Otorite	Çaresizlik	Otorite İdeoloji	Sistemin Temsilcisi	Halk

Parti görevlisinin İsmail’e bazı uyarılarda bulunduğu ortamın duvarında Bulgaristan’da sosyalist yönetimin kurucusu ve ilk başbakanı Georgi Dimitrov’un portresi bulunmaktadır. Parti görevlisi, otoriter ve sistemin temsilini simgelemektedir. Portre ile otorite temsilcisinin aynı kadrada yer alması, ideolojik süreklilik, ölümünün üzerinden 40 sene geçmiş olmasına rağmen totaliter lider kültüne ve rejime sadakat mesajları taşımaktadır. İsmail ise üzerinde tahakküm kurulan ve çaresizce dinleyen halkı yansıtmaktadır. Ayrıca sahnedeki mekân, sade, baskıcı ve gri tonlarda, bu da sıkışmışlığa ve umut eksikliğine yorulabilir.

Görsel 2. Cenaze Töreni (Dakika 22:07)

Tablo 2

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2	İnsan 3	İnsan 4	Nesne 1
Gösteren	Parti Görevlisi	Öndeki Kadın	Arkadaki Kadın	Papaz	Takım Elbise
Gösterilen	Otorite	Korku	Kızgınlık	Hoşnutsuzluk	Sistemin Temsilcisi
	Hâkimiyet	Üzüntü Kimliğe Bağlılık	Teslimiyet Sessiz Protesto		

Bu kesitte hayatını kaybetmiş Müslüman bir Türk köylüsünün kendi inancına uygun olarak cenazesinin defnedilmediği sahnelenmektedir. Baskıcı Komünist rejimin bu sahneyle sadece etnik Türk kimliğini değil, aynı zamanda İslam inancını da baskı altına aldığını göstermektedir. Papazın parti görevlisiyle birlikte cenaze törenine katılması rejimin Ortodoks inancına olan yakınlığını, Hristiyanlıkla doğrudan bir sorunu olmadığını göstermektedir. Elleri arkada takım elbiseli parti görevlisi; sistem, otorite ve hâkimiyeti simgelemektedir. Aynı zamanda görevlinin etrafa kendinden emin bir şekilde bakması rejimden korkulması gerektiğini yansıtmaktadır. Yakınını kaybeden Türkler ise defin işlemini beklerken kızgın, üzgün, korkmuş ama içsel bağlılığı ve sessiz protestoyu temsil etmektedir. Son olarak yaprak dökmüş ağaçlar, kuru dallar ve çıplak bir doğa, ölüm, yıkım ve kimliksizlikle ilişkilendirilebilir.

Görsel 3. Parti Görevlisi Zorla Kâğıt İmzalıyor (Dakika 37:02)

Tablo 3

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2	Nesne 1
Gösteren	Parti Görevlisi	Ahmet Öğretmen	Belge
Gösterilen	Güç	Bastırılan kimlik	Zorlama
	Baskı	Pasifleştirme	İtaat

Bu kesitte parti görevlisi, gövdesi öne eğilmiş, oldukça sert ve kararlı bir yüz ifadesiyle göz teması kurarak hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır. Elinde uzattığı belge, bir emir, bir dayatma ya da bir tehdit anlamı taşımaktadır. Bu belge, bir kâğıt parçası değil, kimliğe müdahale eden bir araç, yani iktidarın maddi temsilidir. Ahmet öğretmenin yüzünün görünmüyor olması, kimliğin sindirilmesi ve bastırılmasını ifade etmektedir. Ayrıca arkadaki duvarda kısmen görünebilen portrede dönemin Başbakanı Todor Jivkov bulunmaktadır. Bu da parti görevlisinin gücü ve yetkiyi kimden aldığını yansıtmaktadır. Sonuç olarak bu sahne, asimilasyon politikalarının bürokratik yüzünü, yani insanların kimliklerini resmî belgelerle değiştirmeye zorlanma sürecini temsil etmektedir.

Görsel 4. Askerlerin Eve Baskını (Dakika 44:29)

Tablo 4

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2	İnsan 3	Nesne 1
Gösteren	Askerler	Yaşlı Kadın	Yaşlı Erkek	Başörtüsü Geleneksel kıyafet
Gösterilen	Otorite	Korku	Endişeli	Müslüman Türk kimliği

Kapıdaki askerlerin yalnızca arkasının görünmesi, onların birey olarak değil, devletin ve sistemin isimsiz yüzleri olduğunu temsil etmektedir. Sembolik bir tehdit olarak ortamda bulunan soldaki askerin karşısında hiçbir tehdit olmamasına karşın silahını ev halkına kendinden emin şekilde doğrultması rejimin ne kadar sert ve acımasız olduğunun göstergesidir. Ayrıca yaşlı kadının yüzünde gerginlik, korku ve merak duygularını yansıtan bir tavır hakimdir. Gözleri hafifçe askerlere çevrilmiş ve eli kapıya tutunmuş tavrı, bir yandan merakla ne olacağını öğrenmeye çalıştığını, öte yandan direnişe hazırlandığını göstermektedir. Yaşlı adam, daha pasif, ama endişeli bir duruş sergilerken gözleri askerlerde, omuzları hafif düşük vaziyettedir. Bu figür, ailenin direniş göstermeye hazır olmayan kısmını temsil etmektedir. Bu sahne, genel çerçevede asimilasyon sürecinde evlere yapılan baskınlar veya zorla yapılan müdahaleleri yansıtan oldukça dramatik ve yoğun anlamlar barındırmaktadır.

2. Bölümün Çözümlemesi

Bu bölümde yargılamalar ve Belene adasına trenle götürülme sürecine ilişkin dört kesit değerlendirilmiştir.

Görsel 5. Asım Bayramov ve İsmail Amirov'un Mahkemeye Çıkarılması (Dakika 10:41)

Tablo 5.

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2	İnsanlar 1
Gösteren	Asım Bayramov	İsmail Amirov	Gölgedeki Askerler
	Şaşkın	Çaresiz	Rejimin yansıması
Gösterilen	Endişeli	Vakur	

Bu kesit, köyde yasaklara uymayan Türklerin mahkemeye çıkarılmasını temsil etmektedir. Köy tamamen dağıtılmış, neredeyse köyün tüm erkekleri gözaltına alınmıştır. Burada rejimin muhbiri Asım Bayramov'un yüzündeki şaşkınlık, 10 yıl ceza almasından kaynaklanmaktadır. Rejime yanlış bilgi vermekle suçlanan Asım'ın içinde bulunduğu durum, rejimin insanları kolaylıkla nasıl kullanıp attığına işaret etmektedir. İsmail Amirov ise çaresiz ama vakur bir şekilde, direnişi temsil eden haliyle, kendisi hakkında verilecek kararı beklemektedir.

Görsel 6. Türk Esirlerin Trenlere Bindirilmesi (Dakika 17:43)

Tablo 6

Gösterge	İnsanlar 1	Nesne 1	Nesne 2
Gösteren	Türk Esirler	Numaralı Elbiseler	Tren/yük vagonu
Gösterilen	Teslimiyet Çaresizlik	Kimliğin silinmesi	Eşya gibi taşıma

Bu sahnede Türk esirler Belene Kampı'na gönderilmek üzere trene bindirilmek üzere hazırlanmaktadır. Nereye geldiklerinden habersiz olan Türkler askerlerin talimatıyla tek sıra halinde trene binmektedir. Burada tüm esirlerin birbirinin aynısı numaralı kıyafetleri giymeye mecbur bırakılmaları, Komünist rejimin tek tip insan politikasının bir yansımasıdır. Bu sahne, aslında bir halkın kolektif hafızasının trene bindirilip (eşya gibi) silinmeye çalışıldığı bir asimilasyon sürecini temsil etmektedir.

Görsel 7. Ahmet Öğretmen ve Diğer Esirler Vagonda Belene Kampı'na Hareket Ediyor (Dakika 21:03)

Tablo 7

Gösterge	İnsan 1	İnsanlar 1	Nesne 1	Nesne 2
Gösteren	Ahmet Öğretmen	Diğer Türk Esirler	Duvarlar	Tek tip kıyafet
Gösterilen	Şaşkınlık Hayal Kırıklığı	Şaşkınlık	Tutsaklık	Kimliksizleştirme

Bu kesitte Ahmet Öğretmen, komünist parti görevlisi tarafından kendisine verilen güvence ile Türkiye'ye gideceğini sanırken kendisini tren vagonunda Belene yolunda diğer esirlerin yanında bulmaktadır. Bu kandırmaya oldukça içerlemiş ve tuzağa düşmenin hayal kırıklığını yaşamıştır. Sahnede görüleceği üzere Ahmet Öğretmen haricinde diğer tüm esirler aynı kıyafeti giymiş ve kimliksizleştirilmiştir. Ahmet Öğretmenin vagonda üzerinde takım elbise olması, henüz esirlerin bir parçası olmadığına ve rejim tarafından ‘tehlikeli’ olarak

görüldüğüne işaret etmektedir. Ahmet öğretmenle diğerleri arasındaki dokunma ve konuşma, kolektif dayanışmaya ve birliğe yorulabilir.

Görsel 8. Türk Esirlere Ekmek/Kemik Dolu Sandık Verilmesi (Dakika 40:40)

Tablo 8

Gösterge	İnsanlar 1	Nesne 1
Gösteren	Türk Esirler	Ekmek/kemik dolu sandık
Gösterilen	Mecburiyet	Aşağılama

Bu kesitte Belene Adası'na götürülürken uzun süren açlık ve susuzlukla baş başa bırakılan Türk esirlerin içinde bulunduğu zor durum gösterilmektedir. Bulgar Komünist rejim askerlerinin tren durduğu esnada vagona bir kasa dolusu kemik ve ekmek verdiği görülmektedir. Artık kemikleri ve ekmekleri görüp şaşırان Türk esirler bir süre sonra yiyecek başka bir şey olmadığı için sandığa hücum ederek izdihama neden olmaktadır.

3. Bölümün Çözümlemesi

Bu bölümde Belene Adası'nda esir Türklerin yaşantılarından ve Fransız gazetecinin gözlemci olarak köyleri gezdiği kısımlardan oluşan üç kesit değerlendirilmiştir.

Görsel 9. Asım'ın Kaçmadan Önce Ahmet Öğretmen'e Muhabirlik Yaptığını İtiraf Etmesi (Dakika 30:19)

Tablo 9

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2
Gösteren	Asım Bayramov	Ahmet Öğretmen
	Üzüntü	Kızgınlık
Gösterilen	Mahcubiyet	Hayal kırıklığı

Bu kesitte, kaçmadan bir gece önce Asım, Ahmet Öğretmen’e hasta kızının tedavi ettirilmesi karşılığında Komünist rejime muhbirlik yaptığını itiraf etmektedir. Konuşurken sesinin titremesi ve Ahmet Öğretmen’in yüzüne bakamaması gibi göstergeler kendisinin ne kadar pişman, üzgün ve utanç içinde olduğunu göstermektedir. Ahmet Öğretmen ise Asım’a içten içe kızgınlık beslese de sakinliğini koruyarak kendisini dinlemekte ve anlamaya çalışmaktadır. Diyaloğun devamında kendisinin muhbirlik yaptığını ilk günden beri bildiğini, bunu kimseyle paylaşmadığını söylemektedir. Bu sahnede mecburiyetten dolayı muhbirlik yapan Asım’ın affedilmesi ve Ahmet öğretmenin bilgeliği vurgulanmaktadır.

Görsel 10. Fransız Gazeteci Yanında Rejim Görevlisiyle Birlikte Köylülerle Röportaj Yaparken (Dakika 40:04)

Tablo 10

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2
Gösteren	Fransız Gazeteci Jean	Parti Görevlisi Elena
Gösterilen	Üzüntü Şüphe	Baskı Endişe

Bu kesitte köye röportaj yapmak için gelen Fransız gazeteci Jean, köylülerin rejim tarafından herhangi bir baskıya maruz kalıp kalmadığını öğrenmek için sorular sormaktadır. Köy kahvesi, camii gibi kalabalık yerleri tercih eden Jean, sorduğu tüm sorulardan olumlu geri dönütler almaktadır. Röportajlar esnasında Jean’ın arkasında duran parti görevlisi Elena’nın uyarıcı ve tehditkâr bakışları dikkat çekmektedir. Burada Jean dürüst ve gerçeğin peşinde olan bir yaklaşımı; Elena ise Bulgar rejimini, yani otorite ve gücü temsil etmektedir. Otoritenin temsilcisiyle beraber yapılan bu gözlemin manipüle edildiği görülmektedir.

Görsel 11. Türk Esirler Kaçmak için Sal Yaparken (Dakika 52:06)

Tablo 11

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2	İnsan 3
Gösteren	Asım Bayramov	Ahmet Öğretmen	İsmail Amirov
Gösterilen	Tedirgin	Kararlı	Odaklanmış

Bu kesitte Ahmet Öğretmen, Asım ve İsmail'in, Belene Kampı'ndan gece yarısı kaçmak için günlerce saklayıp biriktirdikleri kumaş ve dal parçalarından sal yapımını bitirdikleri görülmektedir. Burada Ahmet öğretmeni bilgeliğinin yanı sıra cesur, kararlı ve lider yönleriyle vurgulanmaktadır. İsmail ise Ahmet öğretmeni kendinden emin bir şekilde desteklerken, Asım'ın yüzünde planın başarısız olma ihtimaline karşılık bir tedirginlik bulunmaktadır.

4. Bölümün Çözümlemesi

Bu bölümde asimilasyon kapsamında yapılan sorgular, işkenceler ve Belene Adası'ndan esir Türklerin kaçışına ilişkin üç kesit değerlendirilmiştir.

Görsel 12. Köyde Sorgulama Esnasında Türk Köylülerin Öldürülmesi (Dakika 19:05)

Tablo 12

Gösterge	İnsanlar 1	İnsan 2
Gösteren	Yerde Yatan Kadınlar	Asker
Gösterilen	Esaret Aşağılama	Otorite Baskı

Dizide Fransız Gazeteci Jean’a gizlice mektup verip kaçan Perihan’ın sabah olunca kaçtığı fark edilmiş ve köy halkı sorguya alınmıştır. Sorgunun kendisine gelmesini bekleyen kadınlar çaresizce sırasını beklerken, itaate zorlanmış bazı kadınlar ve erkekler yere yatırılmıştır. Sahnede sırtı dönük asker ise yine otorite ve baskıyı temsil etmektedir. Bir bütün olarak bu sahne, toplumun kolektif travmasını, özellikle de kadınlar üzerinden zorbalığa, aşağılanmaya ve görünmeyen şiddete maruz kalmayı çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır.

Görsel 13. Parti Görevlisi Türk Köylülerden Bir Kadını Sorgularken (Dakika 20:08)

Tablo 13

Gösterge	İnsan 1	İnsanlar 1
Gösteren	Kadın	Askerler
Gösterilen	İşkence Şiddet Korku	Güç Baskı

Bu sahnede Komünist Bulgar rejimi görevlisi tarafından sorgulanan genç bir Türk kadını, korkuyla görevliye bakmaktadır. Kadının saçlarının dağınık, yüzünde morluklar ve vücudunun ıslak olması şiddet uygulandığına işaret etmektedir. Sahne öncesinde yağmur altında Türk esirler bekletilmiş, darp edilmiş ve sorguya alınmıştır. Sahneden anlaşıldığı üzere Bulgar Komünist rejimi; kadın, yaşlı, çocuk ayırmaksızın herkese benzer eziyetler etmektedir.

Görsel 14. Türk Esirlerin Kaçmasına Yardım Eden Bulgar Balıkçı (Dakika 50:24)

Tablo 14

Gösterge	İnsan 1	İnsan 2
Gösteren	Bulgar Balıkçı Merhamet	Ahmet Öğretmen Minnet
Gösterilen	Vicdan	Mutluluk

Bu sahnede Türk esirler, Tuna Nehri’nde karşılaştıkları Bulgar bir balıkçının yardımı ile sınırı geçmişlerdir. Bulgar balıkçı, kendisi Türk veya Müslüman olmamasına rağmen Tuna Nehri’nde her zamanki balık avına çıktığı bir gün Türk esirlere yardım edip askerlerden uzaklaşmalarını ve nihayetinde sınırı geçmelerini sağlamıştır. Burada Bulgar balıkçı üzerinden verilmek istenen mesaj oldukça nettir. Kendisi iyiliği, insanlığı ve vicdanı temsil etmektedir. Ahmet Öğretmen ve diğerleri ise kendisine candan bir teşekkür ederek sarılmış ve yola koyulmuşlardır. Bu sahne öncesinde Türk kaçaklar ve Bulgar balıkçı arasında şu anlamlı konuşmalar geçmektedir:

Balıkçı: “Gün ışığına kadar burada bekleyin. O zamana kadar yakalanmamışsanız gelip sizi alırım.”

Orhan: “Moral verdin bize. Sağ ol.”

Balıkçı: “Şayet yakalanırsanız beni tanımıyorsunuz, görmediniz.”

Ahmet Öğretmen: “Merak etmeyin. Buraya kadar geldikse bundan sonra yakalanmayız.”

Balıkçı: “Ben gidiyorum. Gelirken yiyecek bir şeyler getiririm o zamana kadar sıkın dişinizi. Hadi eyvallah.”

Ahmet Öğretmen: “Şey, bir şey öğrenmek istiyorum. Bize neden yardım etmek istiyorsun? Üstelik Türk de değilsin.”

Balıkçı: “Doğru, Türk değilim ama insanım. Harp yıllarında ve daha sonraki yıllarda sizlerin babalarından ve dedelerinden gördüğüm iyilikleri unutamam. Bizler kardeşlik. Bizi birbirimize düşman edenler utansın.”

Bu diyalogda Bulgar Komünist rejimin Türkler üzerinde yaptığı asimilasyon politikalarını tüm Bulgarların kabul etmediği mesajı verilmektedir. Bulgar balıkçının hiçbir

çıkarı olmamasına rağmen ve hayatını riske ederek Türk esirlere yardım etmesi insanlığına ve geçmişin güçlü bağlarından beslendiğine işaret etmektedir.

Sonuç

Bu çalışmanın amacı, Belene dizisindeki asimilasyon sürecini görsel ve simgesel göstergeler üzerinden analiz etmektir. Dizi, Bulgaristan’da 1984–1989 yılları arasında Türklere yönelik yürütülen asimilasyon politikalarını konu edinmekte, bu süreci dramatik anlatımın ötesine taşıyarak çeşitli görsel ve simgesel öğelerle desteklemektedir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen göstergebilimsel çözümlemeler; dizinin birey-devlet, kimlik-baskı ve direniş-itaat ikilikleri üzerinden kurulan anlatı yapısını açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Dizi boyunca kullanılan trenler, üniformalar, numaralandırılmış kıyafetler, sorgu sahneleri ve kapalı alanlar gibi görsel unsurlar, devletin birey üzerindeki denetimini ve kimliksizleştirme pratiklerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda sahneler, yalnızca dramatik bir olay örgüsünü değil, aynı zamanda sistematik ve ideolojik bir işleyişi temsil eden yapılar olarak ele alınmıştır.

Kadın karakterler üzerinden inşa edilen sahnelerde, cinsiyet temelli ayrımcılığın ve kamusal alandaki aşağılamanın, sistematik baskının bir parçası hâline getirildiği gözlemlenmiştir. Yere yatırılan kadınlar ve sorgudaki genç kadın figürü, bireysel mağduriyetin ötesinde kamusal alanda kadın bedeni üzerinden kurulan disiplin mekanizmasının sürekliliğini göstermektedir. Dizide yer alan az sayıdaki kurtuluş ve yardımlaşma temalı sahneler ise, anlatı bütünlüğü içinde sınırlı ama anlamlı göstergeler olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Bulgar bir balıkçının Türk esirlere yardım ettiği sahne, ideolojik baskının dışında kalan bireysel etik tutumlara dikkat çekmektedir. Bununla birlikte dizide yer alan nadir kurtuluş sahneleri – örneğin bir Bulgar balıkçının Türk esirlere yardım etmesi – “mitin ters yüz edilmesi” olarak yorumlanabilir. Bu gibi sahnelerde, devletin temsil ettiği anlam yapısı bozulmakta ve farklı bir anlam katmanı (vicdan, bireysel etik, karşı-hikâye) görünür kılınmaktadır.

Belene dizisi, görsel ve tematik açıdan sistematik baskı uygulamalarının dramatik temsili içerirken; aynı zamanda bu baskının toplumsal ve ideolojik boyutlarını açığa çıkaracak simgesel yapılar da barındırmaktadır. Göstergebilimsel çözümleme yöntemi, bu tür görsel metinlerde örtük mesajları açığa çıkarmak açısından işlevsel bir araç olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Belene Adası hem coğrafi bir alanı hem de ideolojik olarak yalıtılmış bir kimliksizleştirme mekânını temsil eden çok katmanlı bir göstergedir. 20. ve 21. yüzyılda insanlık tarihinin utanç vesikası olarak Sovyetler Birliği’nde kurulan Gulag kamplarını (1929-1953), Nazi Almanyası’nda 1933’te Dachau’da ve 1940’ta Auschwitz’te olduğu gibi, toplama kampları izlemiş; ardından 1949 yılında Yugoslavya’da Goli Otok Adası’nda bir siyasi tutuklu kampı oluşturulmuştur. Daha yakın dönemde ise, 2000’li yıllardan itibaren Çin’in Sincan bölgesinde Uygur Türklerine yönelik toplama ve ‘eğitim’ kampları kurulmuştur. Belene Kampı da bunlardan biri olmasına rağmen yeterince işlenmemiş ve dünyaya duyurulamamıştır. Auschwitz Kampı’nda olduğu gibi (United States Holocaust Memorial Museum, 2025) Belene Adası’nda Türk esirlere numaralar verilmiştir. Bu uygulama; bireyin kimliksizleştirilmesi, gözetim altında tutulması, fiziksel ve psikolojik baskıya maruz kalması için yapılmıştır. Bu bağlamda Belene dizisinde Sosyalist rejimin baskılarının ve zulümlerinin görsel bir yapım aracılığıyla canlı bir biçimde sunulması, yayınlandığı dönemde Bulgaristan’daki Türklere yönelik sistematik asimilasyonun duyurulmasına önemli bir katkı sunmuştur.

Kaynakça

- Ağanoğlu, Y. (2013). *Bir tasfiye ve örtülü sürgün metodu olarak Balkanlar'dan Türkiye'ye göçler (1923-2004)*. Kızılay Kültür Sanat Yayınları.
- Balgöç Genel Merkez. (2021). "Todor Jivkov'un yaptığı bu konuşmanın ardından Türkiye'ye yönelik kitlesel zorunlu göç başladı." <https://www.facebook.com/watch/?v=2953198908341060> 25.03.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven* (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). Yapı Kredi Yayınları.
- BBC News Türkçe. (2019). Bulgaristan Türklerinin zorunlu göçü. <https://www.youtube.com/watch?v=9Y1b-asR3yI> 25.03.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Birel, F. K., & Çevik, M. S. (2020). Nitel araştırma desenleri. Ş.Ş. Erçetin (Ed.). *Araştırma teknikleri* (s. 63-81). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Civelek, M., & Türkay, O. (2020). Göstergebilimin kuramsal açıdan incelenmesine yönelik bir araştırma. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 4(3), 771-787. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.683974>
- Dayıoğlu, A. (2005). *Toplama kampından meclise: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman azınlığı*. İletişim Yayınları.
- Demirhan, H. (2019a). Bulgaristan Türklerine uygulanan zorla isim değiştirme kampanyası ve Türk basını (Aralık 1984-Mart 1985). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 252-272. <https://doi.org/10.29000/rumelide.656753>
- Demirhan, H. (2019b). Sözlü anlatımlarla 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan'da Türklere uygulanan asimilasyon politikaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 480-498.
- Demirhan, H. (2019c). Bulgaristan'ın asimilasyon politikalarına karşı Alvanlar (Yablanovo) direnişi (17-18-19 Ocak 1985). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 20(20), 397-413. <https://doi.org/10.30767/diledeara.635567>
- Demirhan, H. (2020). *Belene Adası Kültürel Soykırım, Fiziksel ve Psikolojik Şiddet Kampı*. İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dere, İ., & Akkoç, K. (2025). Soya dönüşün gölgesinde 1989 Bulgaristan göçmenlerinin anılarında Naim Süleymanoğlu. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 179-194. <https://doi.org/10.53718/gttad.1577946>
- Eminov, A. (1999). The Turks in Bulgaria: Post-1989 developments. *Nationalities Papers*, 27(1), 31–55.
- Eminov, A. (2002). Bulgaristan'daki Türkler: 1945-1983 (Çev. M. Çankaya). H. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca (Eds.), *Türk Dünyası* (s. 377-384). Yeni Türkiye.
- Eminov, A. (2003a). Bulgaristan'daki Türkler. *Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi*, 13(46), 8-9.
- Eminov, A. (2003b). Bulgaristan'daki Türkler. *Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi*, 13(46), 7.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş* (Çev. S. İrvan). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gündüz, T. (2021). *Belene: Ölüm için yer sert uçmak için gök uzak*. Kültür ve Turizm Bakanlığı & YTB.
- Hacıoğlu, A. (2020). Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler. R. Çakır Ulutürk (Ed.), *Bulgaristan Türkleri'nin Büyük Göçü '89* (s. 35-50). Hiperayın.

- Hacısalıhoğlu, M. (2020). '89 Göçü' mü, 'etnik temizlik' mi? Türk göç tarihi literatüründe kavram sorunu. *Balkar Bülten*, 4, 6-14. Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR).
- Hakov, C. (2020). Bulgaristan Türklerinin göçmenlik kaderi ve 1989 Göçü. R. Çakır Ulutürk (Ed.), *Bulgaristan Türkleri'nin Büyük Göçü '89* (s. 27-33). Hiperyayın.
- İnalçık, H. (1992). *Tanzimat ve Bulgar meselesi*. Eren.
- İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Medya Merkezi. (2019). 89 Yazı. <https://www.youtube.com/watch?v=1s8Upvk6bbI> 25.03.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Kamusella, T. (2018). *Ethnic cleansing during the Cold War: The forgotten 1989 expulsion of Turks from communist Bulgaria*. Routledge.
- Kamusella, T. (2020). Between politics and objectivity: The non-remembrance of the 1989 ethnic cleansing of Turks in communist Bulgaria. *Journal of Genocide Research*, 22(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/14623528.2020.1726649>
- Kayapınar, A. (2012). Bulgar tarihçilerinin komplo teorilerinden örnekler ve bunların Bulgaristan'daki Türk azınlığına etkileri. N. Ersoy Hacısalıhoğlu, & M. Hacısalıhoğlu (Ed.), *89 göçü Bulgaristan'da 1984-89 azınlık politikaları ve Türkiye'ye zorunlu Göç* (s. 99-121). Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & Balkanlar Medeniyet Merkezi (BALMED).
- Korkmaz, N., & Öztürk, A. (2017). Bulgaristan Türklerinin göç süreci ve göçmenlerin Türkiye'deki iskan ve iş gücüne dayalı entegrasyonu. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 268–289. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bader/issue/33344/371194>
- Kosaşki, N. (1980). *Faşizmin zindanlarında / 1923-1944 yıllarında Bulgaristan'daki faşist cezaevlerinin tarihi* (Çev. A. Hazarfen). Bilim Yayınları.
- Lütem, Ö. E. (2012). 89 dönemi Türkiye'nin Bulgaristan politikası ve 89 göçü, N. Ersoy Hacısalıhoğlu, & M. Hacısalıhoğlu (Ed.), *89 göçü Bulgaristan'da 1984-89 azınlık politikaları ve Türkiye'ye zorunlu Göç* (s. 137-169). Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & Balkanlar Medeniyet Merkezi (BALMED).
- Öztaş, S., & Demir, S. (2023). 1989 yılı Bulgaristan'dan zorunlu Türk göçünün Türk TV dizilerinde temsili: “yeniden doğmak” örneği. *HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(INCSOS VIII Özel Sayısı), 249-272. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1272533>
- Parla, A. (2019). *Precarious hope: Migration and the limits of belonging in Turkey*. Stanford University Press.
- Popovic, A. (1995). *Balkanlarda İslam*. İnsan Yayınları.
- Progonati, E. (2020). Balkanlar'da bir insanlık dramı: 1989 zorunlu göçü. R. Çakır Ulutürk (Ed.), *Bulgaristan Türkleri'nin Büyük Göçü '89* (s. 51-57). Hiperyayın.
- Şimşir, B. (2012). *Bulgaristan Türkleri*. Bilgi Yayınevi.
- Tekin, C., & Altunsoy, Y. (2019). Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye kitlesel göçler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 119–147.
- TRT Belgesel. (2020). 1989 Belene. <https://www.trtbelgesel.com.tr/tarih/1989-belene/1989-belene-belgeseli-1028770> 25.03.2025 tarihinde erişilmiştir.
- TRT Nostalji. (2024). Yeniden Doğmak. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLm3-FYEZRvRctietK8YHbMsxDz2IZG6RW> 25.03.2025 tarihinde erişilmiştir.

- TRTTÜRK. (t.y.). Belene- 1. Bölüm. https://www.trtturk.com.tr/diziler/belene/1-bolum_9052 25.03.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Türker, M. (2004). *Belene Adası: Zulmün ateş çemberinden anılar*. Çağrı Yayınları.
- United States Holocaust Memorial Museum. (2025). Assignment of camp serial numbers and the introduction of tattooing. *Holocaust Encyclopedia*. United States Holocaust Memorial Museum. 24.07.2025 tarihinde <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/tattoos-and-numbers-the-system-of-identifying-prisoners-at-auschwitz> adlı siteden erişilmiştir.
- Vatandaş, S. (2021). Gazete haberlerinde korku sunumunun göstergebilimsel çözümlemesi (Covid-19 örneğinde). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(78), 1060-1079. <https://doi.org/10.17755/esosder.733616>
- Yıldırım, B. (2020). *Bulgaristan'da Türk varlığı ve nüfusu*. İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yıldız, S. (2024). “Belene” dizisinde asimilasyon konusu ve müzik kullanımı, Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Zafer, Z. (2010). Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 eritme politikasına karşı direnişi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 3, 3(6), 27-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/issue/6525/86516>